ZWIĄZKI TADEUSZA WRÓBLEWSKIEGO Z LITEWSKIMI DZIAŁACZAMI POLITYCZNYMI PRZY ODBUDOWIE NIEPODLEGŁEGO PAŃSTWA LITEWSKIEGO

TADO VRUBLEVSKIO RYŠIAI SU LIETUVIŲ POLITIKOS VEIKĖJAIS, ATKURIANT NEPRIKLAUSOMĄ LIETUVOS VALSTYBĘ

FOLIA BIBLIOTHECALIA

Książnica Podlaska
im. Łukasza Górnickiego
w Białymstoku

KSIĄŻNICA
PODLASKA

(Palenkės Łukaszo Górnickio
biblioteka Balstogėje)

Biblioteka im. Wróblewskich
Litewskiej Akademii Nauk
w Wilnie

(Lietuvos mokslų akademijos
Vrubleskių biblioteka Vilniuje)

KOMITET REDAKCYJNY/REDAKCINIS KOMITETAS

Rima Cicėnienė, Jolanta Gadek, Leokadija Kairelienė,
Sigitas Narbutas, Michał Siedlecki, Jan Sienkiewicz

Białystok – Wilno 2019

© Copyright by Książnica Podlaska im Łukasza Górnickiego w Białymstoku 2019

Redakcja/Redaktorius
MICHAŁ SIEDLECKI

Redakcja techniczna/Techninis redaktorius
DANIEL ZNAMIEROWSKI

Projekt typograficzny, skład i łamanie tekstu, projekt okładki/
/Dizainas ir maketavimas, viršelio projektas
TERESA MUSZYŃSKA

Tłumaczenie z języka litewskiego/Vertimas iš lietuvių kalbos
JAN SIENKIEWICZ

ISBN 978-83-66137-05-9

Na okładce/Viršelyje
Adwokat Tadeusz Wróblewski (1858–1925). Pierwsza połowa XX wieku.
Fotograf Jan Bułhak. Dział Druków Rzadkich Biblioteki
Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, SF-411/
/Advokatas Tadas Vrublevskis (1858–1925). XX a. I pusė.
Fotografas Janas Bulhakas. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos
Retų spaudinių skyrius, SFg.-411.

Wydawca/Leidėjas
Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego
ul. Marii Skłodowskiej-Curie 14 A
15-097 Białystok
http://www.ksiaznicapodlaska.pl/
ksiaznica@ksiaznicapodlaska.pl

Druk/Spausdinta:
www.druk-24h.com.pl

Rasa Sperskienė

ZWIĄZKI TADEUSZA WÓBLEWSKIEGO Z LITEWSKIMI DZIAŁACZAMI POLITYCZNYMI PRZY ODBUDOWIE NIEPODLEGŁEGO PAŃSTWA LITEWSKIEGO

Białystok – Wilno 2019

Rasa Sperskienė – pracownik naukowy Biblioteki
Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich

Adnotacja
Obchodząc stulecie współczesnego państwa litewskiego, chcielibyśmy zwrócić uwagę na przechowywane w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich dokumenty, bardziej szczegółowo ukazujące stanowisko zajęte ongiś przez mecenasa Tadeusza Wróblewskiego w okresie odbudowy państwa litewskiego.
Słowa kluczowe
Mecenas Tadeusz Wróblewski, Jonas Vileišis, krajowiec, Taryba Litewska, hrabia Aleksander Tyszkiewicz, Konstanty Radziwiłł, panująca dynastia wirtemberska, Wilhelm von Urach, ksiądz prałat Konstantinas Olšauskas, Augustinas Voldemaras, hrabia Adam Ronikier, Antanas Smetona, Wacław Gizbert-Studnicki, Ludowy Komisariat Oświaty w rządzie Vincasa Kapsukasa, Komisja Archiwalna, Komisja Archeologiczna, Vladas Požėla, Mykolas Biržiška, Ignas Jonynas, Tymczasowy Komitet Litwinów Wileńskich, projekt Paula Hymansa, Jan Bułhak, Povilas Karazija.

Mecenas Tadeusz Wróblewski stał się bardziej znany wśród Litwinów dzięki swym mowom obrończym w procesie kroskim z 1894 r., choć był wtedy tylko pomocnikiem, przemawiającym w imieniu oskarżonych, adwokata Włodzimierza Spasowicza. Wspomina o tym choćby Jonas Vileišis, który z kolei od 1898 r. pozostawał formalnym asystentem Wróblewskiego. Później funkcje te sprawowali również: Augustinas Janulaitis, Mykolas Biržiška i Michał Römer. O wkładzie Wróblewskiego jako adwokata do walki Litwinów o legalizację prasy i litewską szkołę mówi jego udział w procesach politycznych: Motiejusa Baltūsisa, Povilasa Višinskisa i Povilasa Končy. Wiosną 1906 r. rozpoczęły się rozprawy sądowe dotyczące realizacji uchwał Wielkiego Sejmu Wileńskiego i w ogóle działalności uczestników ruchu narodowo-rewolucyjnego. Wróblewski współpracował wtedy z: Jonasem Vileišisem, Petrasem Leonasem, Vladislovasem Stašinskasem i innymi adwokatami. Najwięcej relacji ostało się ze spraw o napady na pocztę w Kupiszkach i na więzienie w Szawlach. Wiązały się one wprost z aktywną działalnością Litewskiej Partii Socjaldemokratycznej[1].

Wróblewski, jak stwierdza Jonas Vileišis, zajęty był – w trakcie wybuchu I wojny światowej – zachowaniem otrzymanego po rodzicach zbioru książek i dokumentów z przeszłości Litwy. Kompletował druki, odezwy i materiały we wszystkich językach kraju. Z jego zbiorów korzystali czasem również Litwini. W mieszkaniu Wróblewskiego można było znaleźć wydania z czasów powstania prasy litewskiej[2].

---

[1] R. Sperskienė, *Advokatas Tadas Vrublevskis – lietuvių politinių bylų dalyvis*, [t.] 2007/2008, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilnius 2011, s. 78-79.

[2] *Spisane przez Tadeusza Wróblewskiego wydania litewskie, początek XX w.* DzR BLANW, F75-125, ark. 43.

Krajowiec[3], o poglądach wyraźnie demokratycznych, przestawał z ludźmi o różnych światopoglądach. Był jednak przeciwny radykalnym sądom polskiej endecji wymierzonym w mniejszości narodowe kraju[4].

Stosunki wybranej we wrześniu 1917 r. Taryby Litewskiej (Litewskiej Rady Państwowej) z ziemianami kultywującymi w swoich domach polską kulturę pozostawały dość złożone. Po tym, jak 11 lipca 1918 r. Taryba Litewska większością głosów (13) podjęła uchwałę proklamującą Litwę monarchią i zaprosiła na króla Litwy hrabiego wirtemberskiego Wilhelma von Uracha, ziemianie litewscy (w osobach hrabiego Aleksandra Tyszkiewicza i Konstantego Radziwiłła) wyrazili gotowość udziału w odbudowie państwa litewskiego. Próbowali oni znaleźć wspólny język z Tarybą Litewską. Kiedy reprezentujący ją konserwatyści zaczęli coraz bardziej skłaniać się ku monarchizmowi, pojawiła się możliwość rozpoczęcia dialogu, a dzięki niemu – osiągnięcia konsolidacji społeczeństwa. Ucieleśnieniem propagowanej wtedy w oficjalnych kręgach stabilności miała stać się właśnie monarchia. Decyzją cesarza niemieckiego z 16 kwietnia 1918 r., korona polska winna była przypaść panującej dynastii wirtemberskiej. Zaproszony na tron litewski Wilhelm von Urach pozostawał jej przedstawicielem. W takim kontekście miano nadzieję na uregulowanie stosunków litewsko-polskich i podjęto ku temu stosowne kroki[5]. Ksiądz prałat Konstantinas Olšauskas i Augustinas Voldemaras (przedstawiciele Taryby Litewskiej) oraz hrabia Adam Ronikier (reprezentant władz polskich w Berlinie) podpisali 30 czerwca 1918 r.

---

[3] Krajowcy uważali, że Litwa jako nowoczesne państwo powinna obejmować byłe ziemie historyczne, tzn. etniczne: Litwę i Białoruś (z Wilnem jako historyczną stolicą). W jego geopolitycznych strukturach miała właśnie znaleźć swe miejsce i służyć mu również szlachta litewska o polskim rodowodzie.

[4] J. Vileišis, *Pamięci mecenasa Wróblewskiego, [1925]*. DzR BLANW, F12-2528, ark. 2-3.

[5] *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais, 1915–1918: Lietuvos nepriklausomos valstybės genezė*, opr. E. Gimžauskas, Vilnius 2006, s. 38-39.

umowę na okres przejściowy, czyli do zawarcia stałego traktatu między obu państwami. Polska uznawała w niej, pod pewnymi warunkami, państwowość Litwy. Polacy, uważający się za obywateli państwa litewskiego, mieli stać się równoprawnymi uczestnikami wszystkich dziedzin życia państwowego Litwy. Deklarowano, że zapewni im się prawo używania języka ojczystego w sądach, urzędach i kościołach oraz możliwość pobierania nauki po polsku w placówkach oświatowych. Obie strony zobowiązały się ponadto, że wszelkie układy z Niemcami zawierać będą tylko po uprzednim uzgodnieniu tego ze sobą[6]. Taryba Litewska chciała przede wszystkim niniejszą umową wciągnąć rodzime ziemiaństwo o polskim rodowodzie do państwowotwórczej pracy. W zbiorze Aleksandrasa Jakštasa-Dambrauskasa przechowywanym w Dziale Rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, znajduje się kopia maszynopisu owego porozumienia w języku polskim z odpowiednimi podpisami sygnatariuszy[7].

Data 5-16 września 1918 r. przeszła do historii w obustronnych relacjach. To wtedy właśnie Litwini spotkali się z politykami polskimi w Lozannie, odrzucając kategorycznie możliwość unii czy federacji z Polską. Dali jednak do zrozumienia, że sojusz wojskowy i ekonomiczny byłby dla nich do przyjęcia. Jednakże 8 października 1918 r. Taryba Litewska, dowiedziawszy się o planach nowego rządu niemieckiego w kwestii oddania Wilna Polsce, złożyła protest i zerwała konsultacje z ziemianami litewskimi[8]. Przedstawiciele polskiej mniejszości narodowej odmówili zaś wejścia do Litewskiej Rady Państwowej[9].

---

[6] *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*, opr. A. Eidintas i R. Lopata, Vilnius 2017, s. 439.

[7] *Umowa między władzami polskimi a Tarybą Litewską, Berlin, 1918.06.30*. DzR BLANW, F179-254, ark. 1.

[8] *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais, 1915–1918: Lietuvos nepriklausomos valstybės genezė*, dz. cyt., s. 45-47.

[9] S. Jegelevičius, *Tado Vrublevskio požiūris į Lietuvos kultūros paveldo apsaugą*, [t.] 2001/2002, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilnius 2004, s. 23.

Tymczasem kontakty Tadeusza Wróblewskiego z litewskimi działaczami politycznymi poszerzały się również w okresie odbudowy niepodległego państwa. Politycy z Taryby Litewskiej nieraz radzili się i dyskutowali z Wróblewskim na temat przyszłości politycznej Litwy. Świadczy o tym między innymi zapisek na wizytówce przewodniczącego Taryby Antanasa Smetony z 21 sierpnia 1918 r. Są na niej bowiem przeprosiny w języku polskim, z treści których wynika, że spóźni się on wraz z kolegami na spotkanie około 15-20 minut. Wróblewski był proszony o zaczekanie w gabinecie Smetony[10].

W listopadzie, na polecenie Litewskiej Rady Państwowej, Ministerstwo Oświaty powołało komisję do przejęcia od wycofującej się niemieckiej administracji okupacyjnej muzeów, archiwów i bibliotek. W jej skład weszli wtedy: Jonas Basanavičius, Mykolas Biržiška i Tadeusz Wróblewski. Członkowie zespołu mieli – wraz z personelem pomocniczym – przejmować najważniejsze przechowalnie dokumentów w Wilnie. Wróblewski, choć uważał się za Polaka, aktywnie pracował w utworzonej przez administrację litewską komisji. Swoim zaangażowaniem dowodził, że istniejące na Litwie archiwalia, o różnym wszak pochodzeniu, należą do państwa litewskiego. Nie było to łatwe, gdyż z upoważnienia polskiej Rady ds. Archiwów próbował przejąć wileńskie zbiory Wacław Gizbert-Studnicki. Wkład Wróblewskiego w kształtowanie się archiwów państwowych Litwy był zatem niewątpliwy.

31 grudnia 1918 r. rząd litewski przeniósł się do Kowna i tam kontynuował swą działalność przy odtwarzaniu archiwów. W dokumentach Wróblewskiego znajdujemy najbardziej widocznie aktualne dlań jako prawnika przyjęte już w Kownie ustawy bądź ich projekty, przetłuma-

---

[10] J. Marcinkevičius, *Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių visuomenės veikėjais*, [t.] 2001/2002, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilnius 2004, s. 18 oraz *Wizytówka Antanasa Smetony ze skierowanymi do Tadeusza Wróblewskiego przeprosinami za spóźnienie, 1918.08.21*. Dział Rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich (DzR BLANW), F7-1355, ark. 1.

czone na język litewski: o obywatelstwie litewskim, o skonfiskowanych przez Rosjan kościołach, ziemi i mieniu kościelnym oraz o wyborach do Sejmu Ustawodawczego[11].

Na początku 1919 r. powstał z kolei w Wilnie – pod osłoną Armii Czerwonej – marionetkowy rząd Vincasa Kapsukasa. W Ludowym Komisariacie Oświaty znalazło się niemało ludzi o poglądach lewicowych (ale nie bolszewickich), a nawet o przekonaniach narodowych. Z braku innych specjalistów, prace przy organizowaniu archiwów nadal pozostawiono w gestii Wróblewskiego. Ludowy Komisariat Oświaty powołał tymczasową komisję ds. archiwów, a jej kierownictwo zlecił Wróblewskiemu (jako zarządzającemu gromadzonym mieniem). W istocie był to zalążek organizowanego od nowa archiwum państwowego. Otrzymało ono pomieszczenie w klasztorze bernardyńskim. Do przechowalni przeniesiono wszystko, co pozostało w Wilnie po archiwach Instytutu Szlacheckiego, Akademii Medycznej, Wileńskiego Okręgu Szkolnego oraz I Gimnazjum Wileńskiego. W ciągu lutego komisja przejęła zbiory (ewentualnie ich resztki) Wileńskiego Archiwum Akt Dawnych w gmachu uniwersytetu, połączone archiwum urzędów guberni wileńskiej w kościele franciszkańskim, jak też dokumenty i eksponaty z muzeum Murawjowa. Wróblewski brał również udział – jako prawnik – w szykowaniu dekretu dla rządu Vincasa Kapsukasa z 13 marca 1919 r. pt. *O centralizacji archiwów*. Rozporządzeniem tym zostało uprawomocnione Centralne Archiwum Państwowe, którego tworzenie Wróblewski rozpoczął dwa miesiące wcześniej. Podlegało ono bezpośrednio Komisji Archeologicznej. Zarządzać nim miało kolegium ds. archiwów Sw składzie trzech osób: przedstawicieli Ludowego Komisariatu Oświaty i Komisji Archeologicznej oraz kierownika archiwum (Wróblewskiego).

---

[11] *Tymczasowa Ustawa o obywatelstwie litewskim, 1919.01.09*. DzR BLANW, F9-2693, ark. 14.; *Ustawa o konfiskowanych przez Rosjan kościołach, majątkach kościelnych i mieniu, 1919.04.04*. DzR BLANW, F20-6262, lap. 3 oraz *Projekt ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego Litwy, [1919]*. DzR BLANW, F9-2694, ark. 15-17.

Był on też członkiem Komisji Archeologicznej. Przyczynił się zresztą osobiście do jej powstania, biorąc na przykład udział w szykowaniu ogłoszonego 22 marca 1919 r. dekretu *O utworzeniu Komisji Archeologicznej*. Z pisma Vladasa Požėly (kierownika kancelarii tzw. Tymczasowego Robotniczo-Chłopskiego Rewolucyjnego Rządu Litwy) do Wróblewskiego jasno wynika, że mecenasa proszono o tłumaczenie dokumentów na język polski. Jednakże 21 kwietnia 1919 r. Armia Czerwona Rosji Sowieckiej została wyparta przez wojsko polskie. 1 maja komendant miasta zabrał od Wróblewskiego klucze do Centralnego Archiwum Historycznego i przekazał je Gizbertowi-Studnickiemu. Polska administracja była Wróblewskiemu nieprzychylna, pamiętając o jego współpracy z Tarybą Litewską oraz o działalności w komisji rządu Kapsukasa[12].

Sytuacja uległa zmianie po podpisaniu 20 lipca 1920 r. litewsko-sowieckiego traktatu pokojowego. Wilno miało być – wedle wzajemnych ustaleń – przekazane rządowi litewskiemu. Już 16 lipca 1920 r. przewodniczący Tymczasowego Komitetu Litwinów Wileńskich, Mykolas Biržiška prosił – w imieniu mianowanego przez rząd litewski komendanta Wilna –Tadeusza Wróblewskiego, by ten zajął się osobiście sądem w Wilnie ze wszystkimi jego urzędami i mieniem oraz wyznaczył ludzi do jego ochrony[13]. Zachowało się też pisane po polsku i adresowane wprost do Wróblewskiego zaproszenie sygnowane przez Ignasa Jonynasa (sekretarza Tymczasowego Komitetu Litwinów Wileńskich) na naradę w sprawie organizacji samorządu[14]. Wróblewski został mianowany

---

[12] *Pismo kierownika kancelarii Tymczasowego Robotniczo-Chłopskiego Rewolucyjnego Rządu Litwy do Tadeusza Wróblewskiego z prośbą o przetłumaczenie dokumentów na język polski, [1919.04.03]*. DzR BLANW, F25-187, ark. 1 oraz S. Jegelevičius, *Tado Vrublevskio požiūris į Lietuvos kultūros paveldo apsaugą*, dz. cyt., s. 23-25.

[13] *Pismo Tymczasowego Komitetu Litwinów Wileńskich do Tadeusza Wróblewskiego z prośbą o zajęcie się sądem wileńskim, jego urzędami i mieniem i wyznaczenie ludzi do ochrony, 1920.07.16*. DzR BLANW, F20-6286, ark. 8.

[14] *Adresowane do Tadeusza Wróblewskiego zaproszenie Tymczasowego Komitetu Litwinów Wileńskich na zebranie w sprawie organizacji samorządu, 1920.07.18*. DzR BLANW, F20-6286, ark. 10.

pismem komendanta wojskowego (przejmowanego przez Litwę Wilna i Okręgu Wileńskiego) z dnia 12 sierpnia 1920 r. doradcą prawnym przy komendanturze[15]. Niebawem wydała ona Wróblewskiemu oficjalne pozwolenie na przemieszczanie się po mieście do godziny szóstej wieczorem[16]. Przy przekazywaniu Wilna przez Rosję Sowiecką rządowi litewskiemu powołana została wspólna komisja dla omówienia warunków przejęcia miasta. W jej obradach brał również udział mecenas Tadeusz Wróblewski, broniący interesów Litwy. Omawiano tam kwestie związane z ochroną majątku miejskiego. Debatowano nad zastosowaniem aresztów. W bibliotece zachował się brudnopis protokołu jednego z posiedzeń tej komisji[17].

23 września 1920 r. Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Litewskiej mianowało Tadeusza Wróblewskiego notariuszem wileńskim[18]. Jednakże 9 października 1920 r. wojska polskie dowodzone przez generała Lucjana Żeligowskiego zajęły Wilno i Wileńszczyznę. Wróblewski uważał ten akt za hańbę dla Polski. Sądził, że należy szukać sposobów uregulowania niepotrzebnego konfliktu. Dlatego też w 1921 r. włączył się otwarcie do dyskusji nad projektem w sprawie wileńskiej zaproponowanym przez przewodniczącego Rady Ligi Narodów Paula Hymansa. Według wstępnych ustaleń Litwa miała stać się federacją dwóch autonomicznych kantonów (kowieńskiego i wileńskiego) ze stolicą w Wilnie. Litwa i Polska winny się zaś wtedy były – podług powyższej propozycji

---

15 *Pismo komendanta wojskowego przejmowanego przez Litwę miasta Wilna i Okręgu Wileńskiego mianujące Tadeusza Wróblewskiego doradcą prawnym przy komendanturze, 1920.08.12*. DzR BLANW, F20-6286, ark. 11.

16 *Pozwolenie komendanta wojskowego miasta Wilna i Okręgu Wileńskiego na poruszanie się po mieście do godziny 6 wieczorem, wydane doradcy prawnemu Tadeuszowi Wróblewskiemu, 1920.08.26*. DzR BLANW, F20-6286, ark. 12.

17 J. Marcinkevičius, *Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių visuomenės veikėjais*, dz. cyt., s. 18-19 oraz *Протокол засед[ания] смешанной Русск[о]-Лит[овской] Ком[иссии], 1920.08.17*. DzR BLANW, F255-556, ark. 1-3.

18 *Pismo Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Litewskiej mianujące Tadeusza Wróblewskiego notariuszem w Wilnie, 1920.09.23*. DzR BLANW, F20-6286, ark. 14.

– ułożyć co do wspólnej polityki ekonomicznej oraz zagranicznej, jak też sojuszu wojskowego (na gruncie operacyjno-dowódczym) na wypadek wojny. Początkowo projekt został omówiony w mieszkaniu Wróblewskiego z udziałem obu zainteresowanych porozumieniem stron[19]. Ignas Jonynas (przedstawiciel rządu litewskiego przy Komisji Kontroli Wojskowej Ligi Narodów) wydał 30 marca 1921 r. oficjalne pozwolenie obywatelowi Litwy, Tadeuszowi Wróblewskiemu na wyjazd do Kowna. Litewsko-polską linię demarkacyjną Wróblewski przekroczył 2 kwietnia 1921 r.[20]. Naradzał się w Kownie z przedstawicielami władz litewskich w sprawie projektu Hymansa i w innych aktualnych wówczas kwestiach. Wiadomo też, że spotykał się wtedy z dr. Kazysem Griniusem[21]. 6 kwietnia 1921 r. Wróblewski wrócił z Kowna[22]. W 1921 r. wydał w Wilnie pod pseudonimem „Juodvarnis" broszurę pt. *Uwagi o projekcie P. Hymansa*. Przytoczył w niej swe krytyczne uwagi, choć samego projektu w całości nie zdeprecjonował, uważając, że mógłby on stanowić w przyszłości podstawę do dalszej dyskusji. Jak wiadomo, powyższa propozycja prawno-polityczna została później odrzucona zarówno przez Litwę, jak i Polskę[23].

Nowy etap adwokatury Wróblewskiego (w procesach politycznych Litwinów) rozpoczął się po tym, jak Wileńszczyzna weszła w skład państwa polskiego. Wróblewski został prawnikiem Tymczasowego Komite-

---

[19] J. Marcinkevičius, *Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių visuomenės veikėjais*, dz. cyt., s. 19.

[20] *Pozwolenie przedstawiciela rządu litewskiego przy Komisji Kontroli Wojskowej Ligi Narodów Ignasa Jonynasa wydane obywatelowi Litwy Tadeuszowi Wróblewskiemu na wyjazd do Kowna w sprawach sądowych, 1921.03.30*. DzR BLANW, F20-6286, lap. 19.

[21] J. Marcinkevičius, *Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių visuomenės veikėjais*, dz. cyt., s. 19.

[22] *Pozwolenie naczelnika Sztabu Generalnego Ministerstwa Ochrony Kraju Republiki Litewskiej wydane Tadeuszowi Wróblewskiemu udającemu się z Wilna do Kowna na przekroczenie linii demarkacyjnej w rejonie Jewja, 1921.04.06*. DzR BLANW, F20-6286, ark. 20.

[23] J. Marcinkevičius, *Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių visuomenės veikėjais*, dz. cyt., s. 19.

tu Litwinów Wileńskich. Najwięcej procesów wytoczyła w owym czasie administracja polska redaktorom różnych gazet litewskich, nauczycielom towarzystwa oświatowego „Rytas" oraz innym, pozostającym na okupowanej Wileńszczyźnie patriotom Litwy. Wróblewski – odrzucając liczne oferty pracy w Polsce – pozostawał wiernym obrońcą interesów państwa litewskiego, adwokatem wszystkich Litwinów oskarżanych w procesach politycznych. Broniąc oskarżonych, krytycznie zarazem oceniał politykę władz polskich względem nękanych mniejszości. Dlatego też w oczach miejscowej społeczności był poniekąd traktowany jako ten, który usprawiedliwiał stojących przed sądem. Ciesząc się sławą wyśmienitego mówcy, nie unikał jednocześnie charakterystycznego dla tamtych czasów emocjonalnego ferworu i w oparciu o niedające się obalić argumenty prawne po prostu gromił swoich oponentów[24]. Społeczność litewska w Wilnie wysoko go ceniła. Był zapraszany jako wybitny aktywista na różne uroczystości. Szczycił się z tego powodu. Zachował się na przykład tłumaczony przezeń tekst z gazety „Vilnietis" z opisem obchodów jubileuszu 70-lecia Jonasa Basanavičiusa z dnia 23 listopada 1921 r. Podczas owej uroczystości przemawiał również Wróblewski[25]. W 1922 r. Klub Litewski w Wilnie zaprosił go ponadto na rocznicę proklamowania niepodległości Litwy[26]. Rada pedagogiczna Gimnazjum Witolda Wielkiego nie zapominała również o nim w trakcie uroczystości wręczania świadectw maturzystom[27]. Za zasługi wobec narodu litewskiego walne zgromadzenie Litewskiego Towarzystwa Naukowego

---

[24] R. Sperskienė, *Advokatas Tadas Vrublevskis – lietuvių politinių bylų dalyvis*, dz. cyt., s. 80-81.

[25] *Ustęp z opisu w gazecie „Vilnietis" z obchodów 70-lecia Jonasa Basanavičiusa, 23 listopada 1921 r.* DzR BLANW, F9-2703, ark. 7.

[26] *Adresowane do Tadeusza Wróblewskiego zaproszenie Klubu Litewskiego w Wilnie na rocznicę proklamowania niepodległości Litwy, 1922.02.16*. DzR BLANW, F20-6286, ark. 25.

[27] *Adresowane do Tadeusza Wróblewskiego zaproszenie rady pedagogicznej Gimnazjum Witolda Wielkiego na uroczystość wręczenia świadectw maturalnych, [1922–1925]*. DzR BLANW, F20-6286, ark. 29.

postanowiło – dnia 27 grudnia 1922 r. – przyjąć jednogłośnie Tadeusza Wróblewskiego na swego członka honorowego[28].

Wróblewski – mieszkając w administrowanym przez Polaków Wilnie – odebrał jednak 5 listopada 1923 r. polski paszport, który jest dziś przechowywany w bibliotece[29]. Należy tu także wspomnieć o znajdujących się w Dziale Rzadkich Druków zdjęciach Tadeusza Wróblewskiego, wykonanych przez sławnego naonczas fotografa Jana Bułhaka[30].

Wróblewski zmarł 3 lipca 1925 r. W jego pogrzebie brali udział i mowy wygłosili przedstawiciele wszystkich zamieszkujących Wilno narodów. 5 lipca 1925 r. w gazecie „Виленское утро“ (z pol. „Poranek Wileński”) podkreślano, że od 1905 r. mecenas Wróblewski uczestniczył prawie we wszystkich najgłośniejszych politycznie procesach sądowych w Imperium Rosyjskim[31]. Artykuły o nim pojawiły się w prasie również w rocznicę jego śmierci. Komitet organizacyjny (w składzie Ludwik Abramowicz, Witold Abramowicz, Danielius Alseika, ks. Adam Stankiewicz, Marian Świechowski, Kazys Veleckas, ks. Antanas Viskantas i in.) zaprosił wówczas wszystkich chętnych na zebranie w tzw. księgarni Wróblewskich (ul. Uniwersytecka 9-9) celem uczczenia pamięci Tadeusza Wróblewskiego[32]. O tej szlachetnej osobowości wspominał również Povilas Karazija (jeden z bardziej znanych Litwinów wileńskich). To on, ukrywając się pod pseudonimem „K. C.”, napisał dnia 3 lipca 1926 r. w nr 74 gazety „Vilniaus aidas”, że Wróblewski kochał

---

[28] *Adresowane do Tadeusza Wróblewskiego powiadomienie Litewskiego Towarzystwa Naukowego, iż został on wybrany na członka honorowego Towarzystwa, Wilno, 1922.12.28*. DzR BLANW, F20-6286, ark. 28.

[29] *Paszport obywatela Rzeczypospolitej polskiej Tadeusza Wróblewskiego, wydany w Wilnie 5 listopada 1923 r.* DzR BLANW, F75-103, lap. 52-61.

[30] *Portrety Tadeusza Wróblewskiego – zdjęcia Jana Bułhaka, początek XX w.* DzRzD BLANW, SFg.-28, SFg.-411.

[31] „Виленское утро” 1925.07.05. DzR BLANW, F75-133, s. 55.

[32] *Zaproszenie komitetu organizacyjnego na wieczorek poświęcony pamięci Tadeusza Wróblewskiego [1926.07.03]*. DzR BLANW, F75-103, ark. 1.

swoją ojczyznę, którą rozumiał jako Litwę w sensie zupełnie innym, niż było to powszechnie wtedy utarte. Litwa Wróblewskiego to bowiem byłe terytoria Wielkiego Księstwa Litewskiego. Co prawda, nie do Dniepru i po Ukrainę, ale tym niemniej z liczbą Białorusinów wcale nie mniejszą niż Litwinów. Wszystkie narody pozostawały dla niego w pełni równe. To byli obywatele państwa jego marzeń. Dlatego potępiał zabór Wileńszczyzny z lat 1918–1919 dokonany przez Sowietów, a w 1920 r. przez Polaków. Wróblewski dobrze znał historię litewskiego ruchu narodowego. Wygłaszał na ten temat odczyty przed audytorium litewskim na zebraniach Litewskiego Towarzystwa Naukowego oraz na innych, pokrewnych tematycznie kursach. Po litewsku mówił słabo. Ledwie mógł się w tym języku porozumieć, za to litewską prasę studiował starannie. Odczyty wygłaszał po polsku, ale nikt z Litwinów nie okazywał z tego powodu najmniejszego niezadowolenia ze względu na wielki szacunek wobec prelegenta[33].

Mecenas Tadeusz Wróblewski utrzymywał ścisłe kontakty z członkami Taryby Litewskiej (twórcami niepodległego państwa litewskiego). Reprezentował interesy Litwy w czasie przejmowania Wilna w 1920 r. Brał też udział w omawianiu projektu P. Hymansa. Kiedy Wilno stało się częścią państwa polskiego, Wróblewski pełnił funkcję prawnika Tymczasowego Komitetu Litwinów Wileńskich, broniąc jednocześnie w sądach pracowników litewskiej prasy i oświaty, patriotów Litwy. Jego działalność odzwierciedlają dokumenty przechowywane w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich.

[33] K. C. [Karazija, Povilas], *Wyjątki z artykułu zamieszczonego w gazecie „Vilniaus aidas" z 1926.07.03*. DzR BLANW, F75-103, ark. 8.

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Adresowane do Tadeusza Wróblewskiego powiadomienie Litewskiego Towarzystwa Naukowego, iż został on wybrany na członka honorowego Towarzystwa, Wilno, 1922.12.28. DzR BLANW, F20-6286, ark. 28.

Adresowane do Tadeusza Wróblewskiego zaproszenie Klubu Litewskiego w Wilnie na rocznicę proklamowania niepodległości Litwy, 1922.02.16. DzR BLANW, F20-6286, ark. 25.

Adresowane do Tadeusza Wróblewskiego zaproszenie rady pedagogicznej Gimnazjum Witolda Wielkiego na uroczystość wręczenia świadectw maturalnych, [1922–1925]. DzR BLANW, F20-6286, ark. 29.

Adresowane do Tadeusza Wróblewskiego zaproszenie Tymczasowego Komitetu Litwinów Wileńskich na zebranie w sprawie organizacji samorządu, 1920.07.18. DzR BLANW, F20-6286, ark. 10.

K. C. [Karazija, Povilas], Wyjątki z artykułu zamieszczonego w gazecie „Vilniaus aidas" z 1926.07.03. DzR BLANW, F75-103, ark. 8.

Paszport obywatela Rzeczypospolitej polskiej Tadeusza Wróblewskiego, wydany w Wilnie 5 listopada 1923 r. DzR BLANW, F75-103, lap. 52-61.

Pismo kierownika kancelarii Tymczasowego Robotniczo-Chłopskiego Rewolucyjnego Rządu Litwy do Tadeusza Wróblewskiego z prośbą o przetłumaczenie dokumentów na język polski, [1919.04.03]. DzR BLANW, F25-187, ark. 1.

Pismo komendanta wojskowego przejmowanego przez Litwę miasta Wilna i Okręgu Wileńskiego mianujące Tadeusza Wróblewskiego doradcą prawnym przy komendanturze, 1920.08.12. DzR BLANW, F20-6286, ark. 11.

Pismo Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Litewskiej mianujące Tadeusza Wróblewskiego notariuszem w Wilnie, 1920.09.23. DzR BLANW, F20-6286, ark. 14.

Pismo Tymczasowego Komitetu Litwinów Wileńskich do Tadeusza Wróblewskiego z prośbą o zajęcie się sądem wileńskim, jego urzędami

i mieniem i wyznaczenie ludzi do ochrony, 1920.07.16. DzR BLANW, F20-6286, ark. 8.

Portrety Tadeusza Wróblewskiego – zdjęcia Jana Bułhaka, początek XX w. DzRzD BLANW, SFg.-28, SFg.-411.

Pozwolenie komendanta wojskowego miasta Wilna i Okręgu Wileńskiego na poruszanie się po mieście do godziny 6 wieczorem, wydane doradcy prawnemu Tadeuszowi Wróblewskiemu, 1920.08.26. DzR BLANW, F20-6286, ark. 12.

Pozwolenie naczelnika Sztabu Generalnego Ministerstwa Ochrony Kraju Republiki Litewskiej wydane Tadeuszowi Wróblewskiemu udającemu się z Wilna do Kowna na przekroczenie linii demarkacyjnej w rejonie Jewja, 1921.04.06. DzR BLANW, F20-6286, ark. 20.

Pozwolenie przedstawiciela rządu litewskiego przy Komisji Kontroli Wojskowej Ligi Narodów Ignasa Jonynasa wydane obywatelowi Litwy Tadeuszowi Wróblewskiemu na wyjazd do Kowna w sprawach sądowych, 1921.03.30. DzR BLANW, F20-6286, lap. 19.

Projekt ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego Litwy, [1919]. DzR BLANW, F9-2694, ark. 15-17.

Spisane przez Tadeusza Wróblewskiego wydania litewskie, początek XX w. DzR BLANW, F75-125, ark. 43.

Tymczasowa Ustawa o obywatelstwie litewskiem, 1919.01.09. DzR BLANW, F9-2693, ark. 14.

Umowa między władzami polskimi a Tarybą Litewską, Berlin, 1918.06.30. DzR BLANW, F179-254, ark. 1.

Ustawa o konfiskowanych przez Rosjan kościołach, majątkach kościelnych i mieniu, 1919.04.04. DzR BLANW, F20-6262, lap. 3.

Ustęp z opisu w gazecie „Vilnietis" z obchodów 70-lecia Jonasa Basanavičiusa, 23 listopada 1921 r. DzR BLANW, F9-2703, ark. 7.

Vileišis Jonas, Pamięci mecenasa Wróblewskiego, [1925]. DzR BLANW, F12-2528, ark. 2-3.

Wizytówka Antanasa Smetony ze skierowanymi do Tadeusza Wróblewskiego przeprosinami za spóźnienie, 1918.08.21. Dział Rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich (DzR BLANW), F7-1355, ark. 1.

Zaproszenie komitetu organizacyjnego na wieczorek poświęcony pamięci Tadeusza Wróblewskiego [1926.07.03]. DzR BLANW, F75-103, ark. 1.

„Виленское утро" 1925.07.05. DzR BLANW, F75-133, s. 55.

Протокол засед[ания] смешанной Русск[о]-Лит[овской] Ком[иссии], 1920.08.17. DzR BLANW, F255-556, ark. 1-3.

ŹRÓDŁA PUBLIKOWANE I LITERATURA

Jegelevičius Sigitas, Tado Vrublevskio požiūris į Lietuvos kultūros paveldo apsaugą [Pogląd Tadeusza Wróblewskiego na ochronę dziedzictwa kulturalnego Litwy, BLAN], [t.] 2001/2002, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilnius 2004, s. 23-25.

Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais, 1915–1918: Lietuvos nepriklausomos valstybės genezė [Litwa pod okupacją niemiecką w latach I wojny światowej, 1915–1918: Geneza niepodległego państwa litewskiego], opr. E. Gimžauskas, Vilnius 2006, s. 38-39, 45-47.

Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose [Taryba Litewska i odbudowa niepodległego państwa w dokumentach z lat 1914–1920], opr. A. Eidintas i R. Lopata, Vilnius 2017, s. 439.

Marcinkevičius Juozas, Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių visuomenės veikėjais [Związki Tadeusza Wróblewskiego z litewskimi działaczami społecznymi, BLAN], [t.] 2001/2002, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilnius 2004, s. 18-19.

Sperskienė Rasa, Advokatas Tadas Vrublevskis – lietuvių politinių bylų dalyvis [Mecenas Tadeusz Wróblewski – uczestnik procesów politycznych nad Litwinami, BLAN], [t.] 2007/2008, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilnius 2011, s. 78-81.

Rasa Sperskienė

TADO VRUBLEVSKIO RYŠIAI SU LIETUVIŲ POLITIKOS VEIKĖJAIS, ATKURIANT NEPRIKLAUSOMĄ LIETUVOS VALSTYBĘ

Balstogė – Vilnius 2019

Rasa Sperskienė – Lietuvos mokslų akademijos
Vrublevskių bibliotekos mokslo darbuotoja

Anotacija
Švenčiant modernios Lietuvos valstybės šimtmetį norėtume atkreipti dėmesį į Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomus dokumentus, detaliau atskleidžiančius advokato Tado Vrublevskio užimtą poziciją atsikuriant Lietuvos valstybei.
Esminiai žodžiai
Advokatas Tadas Vrublevskis, Jonas Vileišis, krajovcas (kraštietis), Lietuvos Taryba, grafas Aleksandras Tiškevičius, Konstantinas Radvila, Viurtembergo valdančioji dinastija, Vilhelmas Urachas, kunigas prelatas Konstantinas Olšauskas, Augustinas Voldemaras, grafas Adamas Ronikeris, Antanas Smetona, Vaclovas Gizbert-Studnickis, Vinco Kapsuko vyriausybės Švietimo liaudies komisariatas, Archyvų komisija, Archeologijos komisija, Vladas Požėla, Mykolas Biržiška, Ignas Jonynas, Laikinasis Vilniaus lietuvių komitetas, Polio Hymanso projektas, Janas Bulhakas, Povilas Karazija.

Lietuviams advokatas Tadas Vrublevskis tapo žinomas dėl gynimo kalbų 1894 m. Kražių byloje, nors tuomet tebuvo tik advokato Vladimiro Spasovičiaus, gynusio kaltinamuosius, padėjėju. Apie tai užsimena nuo 1898 m. Vrublevskio padėjėju dirbęs Jonas Vileišis. Beje, vėliau Vrublevskio padėjėjais buvo ir Augustinas Janulaitis, Mykolas Biržiška bei Mykolas Riomeris. Vrublevskio, kaip advokato, indėlį lietuvių kovoje už spaudos legalizavimą bei lietuvišką mokyklą atspindi jo dalyvavimas Motiejaus Baltūsio, Povilo Višinskio bei Povilo Končios politinėse bylose. 1906 m. pavasarį prasidėjo teismo procesai, palietę Didžiojo Vilniaus seimo rezoliucijų įgyvendinimo bei apskritai tautinio revoliucinio judėjimo dalyvius. Nepajėgdamas patenkinti visų prašymų būti gynėju, Vrublevskis bendradarbiavo su Jonu Vileišiu, Petru Leonu, Vladislovu Stašinsku bei kitais advokatais: vieni gynė vienus, o kiti – kitus kaltinamuosius. Daugiausiai buvo aprašytos Kupiškio pašto bei Šiaulių kalėjimo užpuolimų bylos, sietinos su aktyvia Lietuvos socialdemokratų partijos veikla [30, 78, 79].

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Vrublevskis, Jono Vileišio tvirtinimu, labiausiai rūpinosi iš tėvų paveldėtu turtingu knygų ir dokumentų rinkiniu apie Lietuvos praeitį. Jis komplektavo spaudinius, atsišaukimus, dokumentus visomis krašto kalbomis. Jo rinkinys kartais pasitarnaudavo ir lietuviams. Vrublevskio bute buvo galima surasti lietuviškus leidinius nuo pat periodinės spaudos atsiradimo [18]. Demokratiškų pažiūrų krajovcas (kraštietis) Vrublevskis bendravo su įvairių pažiūrų žmonėmis, tačiau nepritarė lenkų tautinių demokratų (endekų) radikalioms nuostatoms krašto tautinių mažumų atžvilgiu [21].

1917 m. rugsėjo mėnesį išrinktos Lietuvos Tarybos santykiai su lenkų kultūros krašto dvarininkais buvo sudėtingi. Po to, kai 1918 m. lie-

pos 11 d. Lietuvos Tarybos dauguma (13 balsų) priėmė nutarimą, kuriuo paskelbė Lietuvą monarchija ir pakvietė Viurtembergo grafą Vilhelmą Urachą užimti Lietuvos sostą, Lietuvos dvarininkai (grafas Aleksandras Tiškevičius, Konstantinas Radvila), išreiškė nusistatymą dalyvauti atkuriant Lietuvos valstybę. Jie bandė rasti bendrą kalbą su Lietuvos Taryba. Pastarosios konservatoriams vis labiau linkstant į monarchizmą, atsirado proga pradėti dialogą, o jam pasisekus – visuomenės konsolidavimą. Oficialiuose sluoksniuose tuomet propaguotą stabilumą turėjo įkūnyti monarchija. 1918 m. balandžio 16 d. Vokietijos kaizerio sprendimu Lenkijos karūna turėjo atitekti Viurtembergo valdančiajai dinastijai. Į Lietuvos sostą kviečiamas Vilhelmas Urachas buvo jos atstovas. Tokiame kontekste tikėtasi Lietuvos ir Lenkijos santykių sureguliavimo. Imtasi priemonių tam pasiekti [28, 38, 39]. Tokiomis aplinkybėmis Lietuvos Tarybos atstovai kunigas prelatas Konstantinas Olšauskas bei Augustinas Voldemaras ir Lenkijos vyriausybės atstovas Berlyne grafas Adamas Ronikeris 1918 m. birželio 30 d. pasirašė sutartį, galiojusią pereinamuoju laikotarpiu, t. y. iki to momento, kai bus sudaryta nuolatinė sutartis. Pagal ją, Lenkijos vyriausybė pripažino Lietuvos valstybingumą, iškėlusi tam tikras sąlygas. Visi lenkai, pripažįstantys save Lietuvos valstybės piliečiais, privalėjo turėti lygiateisiškumą visose Lietuvos valstybinio gyvenimo srityse. Jiems turėjo būti užtikrinta teisė vartoti lenkų kalbą teismuose ir įstaigose, galimybė mokytis gimtąja kalba švietimo įstaigose, vartoti lenkų kalbą Bažnyčioje. Abi pusės įsipareigojo sutartis su Vokietija sudaryti iš anksto susitarus [29]. Ta sutartimi Lietuvos Taryba, visų pirma, siekė lenkiškos kultūros Lietuvos dvarininkus įtraukti į valstybės kuriamąjį darbą. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomame Aleksandro Jakšto-Dambrausko fonde yra šios sutarties lenkų kalba mašinraščio kopija be sutartį pasirašiusiųjų parašų [6]. 1918 m. rugsėjo 5–16 d. Lozanos konferencijos metu lietuviai buvo susitikę su lenkų veikėjais. Jie kategoriškai pasisakė prieš uniją ar federaciją su Lenkija, tačiau leido suprasti, kad neprieštarautų kari-

nio ir ekonominio aljanso sudarymui. Deja, 1918 m. spalio 8 d. Lietuvos Valstybės Taryba, sužinojusi apie naujos Vokietijos vyriausybės planus atiduoti Vilnių Lenkijai, protestavo ir nutraukė pasitarimus su Lietuvos dvarininkais [28, 45–47]. Lenkų tautinės mažumos atstovai atsisakė įeiti į Lietuvos Valstybės Tarybą [26, 23].

Tuo tarpu advokato Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių politikos veikėjais plėtojosi ir, atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę. Lietuvos Tarybos politikai ne kartą tarėsi ir diskutavo su Vrublevskiu dėl Lietuvos politinės ateities. Apie tai liudija Lietuvos Tarybos pirmininko Antano Smetonos 1918 m. rugpjūčio 21 d. raštelis ant vizitinės kortelės. Jame lenkų kalba atsiprašoma, kad Smetona ir jo kolegos 15–20 minučių vėluos. Vrublevskio buvo prašoma palaukti Smetonos kabinete [27, 18; 1].

Lapkričio mėnesį Lietuvos Valstybės Tarybos pavedimu Švietimo ministerija sudarė komisiją muziejams, archyvams bei bibliotekoms perimti iš besitraukiančios vokiečių okupacinės administracijos. Į komisijos sudėtį įėjo Jonas Basanavičius, Mykolas Biržiška ir Tadas Vrublevskis. Komisijos nariai, pasitelkę pagalbininkus, turėjo perimti svarbiausias Vilniaus dokumentų saugyklas. Vrublevskis, nors ir laikė save lenku, aktyviai dirbo lietuviškos administracijos sudarytoje komisijoje. Savo darbu jis įrodė, jog Lietuvoje buvę įvairios kilmės archyviniai fondai priklauso Lietuvos valstybei. Tai nebuvo lengva, todėl, kad Vilniuje Vaclovas Gizbert-Studnickis pagal Lenkijos archyvų tarybos įgaliojimus bandė perimti Vilniaus archyvus. Tad neabejotinas Vrublevskio indėlis į Lietuvos valstybės archyvų formavimą. 1918 m. gruodžio 31 d. Lietuvos vyriausybė pasitraukė į Kauną ir ten tęsė valstybės atkūrimo veiklą. Vrublevskio dokumentuose randame pačius, matyt, jam, kaip teisininkui, aktualiausius, jau Kaune priimtus įstatymus ar jų projektus, išverstus į lenkų kalbą: dėl Lietuvos pilietybės; dėl rusų konfiskuotų bažnyčių, bažnyčių žemių ir turto; dėl Steigiamojo seimo rinkimų [19; 20; 15].

1919 m. pradžioje Vilniuje įsitvirtinusios Raudonosios armijos remiamos marionetinės Vinco Kapsuko vyriausybės Švietimo liaudies ko-

misariate dirbo nemažai kairiųjų pažiūrų, ne bolševikinių, netgi tautinių įsitikinimų žmonių. Todėl dėl specialistų trūkumo archyvų organizavimo darbų vykdymas ir toliau buvo pavestas Vrublevskiui. Švietimo liaudies komisariatas sudarė laikinąją Archyvų komisiją, kuriai vadovauti pakviestas Vrublevskis, kaip archyvo prižiūrėtojas (vedėjas). Iš esmės tai buvo naujai organizuojamo valstybinio archyvo užuomazga. Archyvui skirtos patalpos bernardinų vienuolyne. Į saugyklą perkelta tai, kas liko Vilniuje iš Bajorų instituto, Medicinos akademijos, Vilniaus švietimo apygardos, Vilniaus teismo rūmų, Vilniaus I gimnazijos archyvų. Per vasario mėnesį Archyvų komisija perėmė apsaugon Vilniaus senųjų aktų archyvo Universiteto pastate, Vilniaus gubernijos įstaigų jungtinio archyvo Pranciškonų bažnyčioje, Muravjovo muziejaus archyvo fondus ar jų likučius. Vrublevskis, kaip teisininkas, bus prisidėjęs prie Vinco Kapsuko vyriausybės 1919 m. kovo 13 d. priimto dekreto „Dėl archyvų centralizavimo“ parengimo. Šiuo dekretu buvo įteisintas jau prieš du mėnesius Vrublevskio pradėtas kurti Centrinis valstybės archyvas. Archyvas dirbo Archeologijos komisijos priežiūroje. Jam vadovauti paskirta Archyvo kolegija iš trijų asmenų: Švietimo liaudies komisariato, Archeologijos komisijos atstovų bei archyvo vedėjo. Archyvo vedėjas Vrublevskis buvo ir Archeologijos komisijos nariu. Jis bus prisidėjęs ir prie Archeologijos komisijos kūrimo, dalyvavęs rengiant 1919 m. kovo 22 d. dekretą „Dėl Archeologijos komisijos įsteigimo“. Iš taip vadinamosios Lietuvos laikinosios revoliucinės darbininkų ir valstiečių vyriausybės reikalų vedėju dirbusio Vlado Požėlos raštelio Vrublevskiui paaiškėja, jog advokato buvo prašoma versti dokumentus į lenkų kalbą. Tačiau 1919 m. balandžio 21 d. Sovietų Rusijos Raudonąją armiją iš Vilniaus išstūmė Lenkijos kariuomenė. Gegužės 1 d. miesto komendantas paėmė iš Vrublevskio Centrinio istorijos archyvo raktus ir atidavė juos V. Gizbert-Studnickiui. Lenkų administracija Vrublevskiui buvo nepalanki dėl jo bendradarbiavimo su Lietuvos Taryba ir veiklos Kapsuko vyriausybės sudarytoje komisijoje [10; 26].

Padėtis pasikeitė 1920 m. liepos 20 d. Lietuvai ir Sovietų Rusijai pasirašius taikos sutartį. Vilnius turėjo būti perduotas Lietuvos vyriausybei. Jau 1920 m. liepos 16 d. Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto pirmininkas Mykolas Biržiška Lietuvos vyriausybės paskirto Vilniaus komendanto vardu prašė Tadą Vrublevskį paimti į savo globą Vilniaus teismą su visomis jo įstaigomis ir turtu, paskirti žmones visam tam turtui saugoti [5]. Išlikęs ir Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto sekretoriaus Igno Jonyno kvietimas lenkų kalba Vrublevskiui atvykti į pasitarimą dėl savivaldos organizavimo [4]. 1920 m. rugpjūčio 12 d. Lietuvai pereinančio Vilniaus miesto ir apskrities karo komendanto raštu Vrublevskis buvo paskirtas juridiniu konsultantu prie komendantūros [7]. Netrukus Vrublevskiui komendantūra išdavė leidimą vaikščioti Vilniaus mieste iki 6 valandos vakaro [22]. Lietuvos vyriausybei Vilnių perimant iš Sovietų Rusijos, buvo sudaryta bendra komisija, kad aptarti miesto perėmimo sąlygas. Komisijos darbe dalyvavo advokatas Tadas Vrublevskis, gynęs Lietuvos interesus. Joje buvo aptariami miesto turto apsaugos, žmonių suėmimo klausimai. Bibliotekoje išlikęs šios komisijos vieno posėdžio protokolo juodraštis [27; 25].

1920 m. rugsėjo 23 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija paskyrė Tadą Vrublevskį Vilniaus notaru [12]. Tačiau 1920 m. spalio 9 d. generolo Liucjano Želigovskio vadovaujama lenkų kariuomenė užėmė Vilnių ir Vilniaus kraštą. Vrublevskis, manė, jog reikia ieškoti būdų, kaip sureguliuoti konfliktą. Todėl 1921 m. jis įsitraukė į Tautų sąjungos tarybos pirmininko Polio Hymanso pasiūlyto Vilniaus klausimo sprendimo projekto svarstymą. Pagal šį projektą Lietuva turėjo tapti dviejų autonominių kantonų (Kauno ir Vilniaus) federacija su sostine Vilniumi. Lietuva ir Lenkija turėjo susitarti dėl bendros ekonominės bei užsienio politikos ir bendros karinės vadovybės karo metu. Iš pradžių projektas buvo aptartas Vrublevskio bute, dalyvaujant lietuvių ir lenkų atstovams [27, 19]. 1921 m. kovo 30 d. Lietuvos vyriausybės atstovas prie Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos Ignas Jonynas išdavė

leidimą Lietuvos piliečiui Tadui Vrublevskiui vykti į Kauną. Lietuvos – Lenkijos demarkacijos liniją Vrublevskis perėjo 1921 m. balandžio 2 d. [13]. Kaune Vrublevskis su Lietuvos valdžios atstovais tarėsi dėl Hymanso projekto ir kitais aktualiais klausimais. Žinoma, jog jis susitiko su dr. Kaziu Griniumi [27, 19]. 1921 m. balandžio 6 d. Vrublevskis grįžo iš Kauno [11]. 1921 m. jis Vilniuje Juodvarnio slapyvardžiu išleido knygelę „Uwagi o projekcie P. Hymansa" (Pastabos dėl P. Hymanso projekto). Joje Vrublevskis pateikė kritinių pastabų, tačiau projekto visiškai neatmetė, manydamas, kad jis galėtų būti tolesnių diskusijų pagrindu. Kaip žinoma, vėliau projektą atmetė tiek Lietuva, tiek Lenkija [27, 19].

Naujas Vrublevskio advokatūros lietuvių politinėse bylose etapas prasidėjo po to, kai Vilniaus kraštas įėjo į Lenkijos sudėtį. Advokatas tapo Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto teisininku. Daugiausia bylų lenkų administracija iškėlė įvairių lietuviškų laikraščių redaktoriams, švietimo draugijos „Rytas" mokytojams, likusiems Vilniaus krašte. Atsisakęs dosnių pasiūlymų dirbti Lenkijoje, Vrublevskis liko advokatu visų teisiamų lietuvių politinėse bylose. Gindamas kaltinamuosius, jis kritiškai vertino lenkų valdžios politiką, todėl visuomenės akyse teisindavo kaltinamuosius. Būdamas puikus oratorius, jis nevengė tiems laikams būdingo emocionalaus įkarščio, pasiremdamas nenuginčijamais teisiniais argumentais tiesiog sutriuškindavo oponentus [30, 80, 81]. Vilniaus lietuvių visuomenė labai gerbė jį, kaip žymų visuomenės veikėją, kvietė į įvairias iškilmes. Tai advokatas labai vertino. Yra išlikęs jo vertimas iš laikraščio „Vilnietis", kuriame buvo aprašomas Jono Basanavičiaus 70-mečio jubiliejaus šventimas 1921 m. lapkričio 23 d. Iškilmėse žodį tarė ir Vrublevskis [2]. 1922 m. Lietuvių klubas Vilniuje Vrublevskį kvietė į Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo metines [8]. Vytauto Didžiojo gimnazijos Pedagogų Taryba nepamiršdavo pakviesti jį į abiturientų išleistuvių iškilmingą aktą [23]. Už nuopelnus lietuvių tautai visuotinis Lietuvių mokslo draugijos susirinkimas 1922 m. gruodžio 27 d. vienbalsiai nusprendė priimti Tadą Vrublevskį draugijos garbės nariu [9].

Gyvendamas lenkų administruojamame Vilniuje, Vrublevskis 1923 m. lapkričio 5 d. išsiėmė lenkišką pasą, kuris saugomas bibliotekoje [16]. Čia reikėtų paminėti ir Retų spaudinių skyriuje saugomas garsaus Vilniaus fotografo Jano Bulhako darytas to laikotarpio Tado Vrublevskio fotografijas [17].

Mirė Vrublevskis 1925 m. liepos 3 d. Jo laidotuvėse dalyvavo ir kalbas sakė visų Vilniuje gyvenusių tautų atstovai. 1925 m. liepos 5 d. laikraštyje „Виленское утро“ (Vilniaus rytas) buvo pabrėžiama, kad nuo 1905 m. advokatas Vrublevskis dalyvavo beveik visose Rusijos imperijoje vykusiuose garsiausiuose politiniuose teisminiuose procesuose [24]. Straipsnių apie Vrublevskį spaudoje pasirodė ir minint jo mirties metines. Organizacinis komitetas (Liudvikas Abramovičius, Vytautas Abramavičius, Danielius Alseika, kun. Adomas Stankevičius, Marjanas Sviechovskis, Kazys Veleckas, kun. Antanas Viskantas ir kt.) pakvietė į susirinkimą taip vadinamame Vrublevskių knygyne (Universiteto g. nr. 9, b. 9), kad pagerbti Tadą Vrublevskį [14]. Prisimindamas šią garbią asmenybę vienas žymesnių Vilniaus lietuvių Povilas Karazija, prisidengęs K. C. slapyvardžiu, 1926 m. liepos 3 d. „Vilniaus aido“ nr. 74 rašė, jog Vrublevskis mylėjo savo tėvynę, kurią jis suprato kaip Lietuvą visai kita prasme, nei tuo metu buvo suprantama. Vrublevskio Lietuva, tai buvusios Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos teritorijos. Tiesa, ne be visos, nebe iki Dniepro ir Ukrainos, bet vis dėlto su nemažesniu gudų skaičiumi negu lietuvių. Visos tautos jam buvo lygios, nes tai buvo jo įsivaizduojamos valstybės piliečiai. Todėl jis smerkė 1918–1919 m. ir 1920 m. sovietų, o vėliau ir lenkų ofenzyvas Vilniaus krašte. Vrublevskis gerai žinojo lietuvių tautinio sąjūdžio istoriją, skaitė apie tai paskaitas lietuviškai auditorijai Lietuvių mokslo draugijos susirinkimuose, kursuose. Lietuviškai jis mažai temokėjo, galėjo susikalbėti, geriau jam sekėsi skaityti lietuvišką spaudą. Paskaitas Vrublevskis skaitydavo lenkų kalba, tačiau niekas iš lietuvių nedemonstravo nepasitenkinimo dėl jam reiškiamos didelės pagarbos [3].

Išvados. Advokatas Tadas Vrublevskis palaikė glaudžius ryšius su Lietuvos Tarybos nariais, nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrėjais, atstovavo Lietuvos interesus 1920 m. perimant Vilnių, dalyvavo P. Hymanso projekto svarstymuose. Vilniui tapus Lenkijos sudėtine dalimi, Vrublevskis dirbo Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto teisininku, gynė teismuose lietuvius spaudos, švietimo darbuotojus. Jo veiklą atskleidžia Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomi dokumentai.

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

Antano Smetonos vizitinė kortelė su atsiprašymu, adresuotu Tadui Vrublevskiui, dėl vėlavimo, 1918.08.21. LMAVB RS, F7-1355, lap. 1.

Ištrauka iš laikraštyje „Vilnietis“ aprašyto Jono Basanavičiaus 70-mečio jubiliejaus šventimo 1921 m. lapkričio 23 d. LMAVB RS, F9-2703, lap. 7.

K. C. [Karazija, Povilas]. Straipsnio, atspausdinto „Vilniaus aide“, 1926.07.03, iškarpos. LMAVB RS, F75-103, lap. 8.

Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto kvietimas Tadui Vrublevskiui atvykti į pasitarimą dėl savivaldos organizavimo, 1920.07.18. LMAVB RS, F20-6286, lap. 10.

Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto raštas Tadui Vrublevskiui, kuriame prašoma paimti į savo globą Vilniaus teismą su visomis jo įstaigomis ir turtu, paskirti žmones tam turtui saugoti, 1920.07.16. LMAVB RS, F20-6286, lap. 8.

Lenkijos vyriausybės ir Lietuvių krašto Tarybos sutartis, Berlynas, 1918.06.30. LMAVB RS, F179-254, lap. 1.

Lietuvai pereinančio Vilniaus miesto ir apskrities karo komendanto raštas dėl Tado Vrublevskio paskirimo juridiniu konsultantu prie komendantūros,1920.08.12. LMAVB RS, F20-6286, lap. 11.

Lietuvių klubo Vilniuje kvietimas į Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo metines, adresuotas Tadui Vrublevskiui, 1922.02.16. LMAVB RS, F20-6286, lap. 25.

Lietuvių mokslo draugijos pranešimas, adresuotas Tadui Vrublevskiui, kad jis priimtas draugijos garbės nariu, Vilnius, 1922.12.28. LMAVB RS, F20-6286, lap. 28.

Lietuvos laikinosios revoliucinės darbininkų ir valstiečių vyriausybės reikalų vedėjo Vlado Požėlos raštelis Tadui Vrublevskiui, kuriame prašoma išversti dokumentus į lenkų kalbą, [1919.04.03]. LMAVB RS, F25-187, lap. 1.

Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo viršininko leidimas, išduotas Tadui Vrublevskiui, vykstančiam iš Kauno į Vilnių, pereiti demarkacijos liniją Vievio rajone, 1921.04.06. LMAVB RS, F20-6286, lap. 20.

Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos raštas dėl Tado Vrublevskio paskyrimo Vilniaus notaru, 1920.09.23. LMAVB RS, F20-6286, lap. 14.

Lietuvos vyriausybės atstovo prie Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos Igno Jonyno leidimas, išduotas Lietuvos piliečiui Tadui Vrublevskiui vykti į Kauną teismo reikalais, 1921.03.30. LMAVB RS, F20-6286, lap. 19.

Organizacinio komiteto kvietimas į vakarą Tadui Vrublevskiui pagerbti, [1926.07.03]. LMAVB RS, F75-103, lap. 1.

Projekt ordynasji wyborczej do Seimu Ustawodawczego Litwy, [1919]. LMAVB RS, F9-2694, lap. 15-17.

TadoVrublevskio Lenkijos Respublikos piliečio pasas, išduotas Vilniuje 1923 m. lapkričio 5 d. LMAVB RS, F75-103, lap. 52-61.

Tado Vrublevskio portretai, Jano Bulhako fotografijos, XX a. pradžia. LMAVB RSS, SFg.-28, SFg.-411.

Tado Vrublevskio surašyti lietuviški leidiniai, XX a. pradžia. LMAVB RS, F75-125, lap. 43.

Tymczasowa Ustawa o Obywatelstwie litewskiem, 1919.01.09. LMAVB RS, F9-2693, lap. 14.

Ustawa o konfiskowanych przez rosjan kościołach, majątkach kościelnych i mieniu, 1919.04.04. LMAVB RS, F20-6262, lap. 3.

Vileišis, Jonas. Advokato Vrublevskio atminčiai, [1925]. LMAVB RS, F12-2528, lap. 2-3.

Vilniaus miesto ir apskrities karo komendanto leidimas vaikščioti mieste iki 6 val. [vakaro], išduotas juridiniam konsultantui Tadui Vrublevskiui, 1920.08.26. LMAVB RS, F20-6286, lap. 12.

Vytauto Didžiojo gimnazijos Pedagogų Tarybos kvietimas į abiturientų išleistuvių aktą, adresuotas Tadui Vrublevskiui, [1922–1925]. LMAVB RS, F20-6286, lap. 29.

Виленское утро, 1925.07.05. LMAVB RS, F75-133, p. 55.

Протокол засед[ания] смешанной Русск[о]-Лит[овской] Ком[иссии], 1920 08 17. LMAVB RS, F255-556, lap. 1-3.

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Jegelevičius, Sigitas. Tado Vrublevskio požiūris į Lietuvos kultūros paveldo apsaugą. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. 2001/2002. Vilnius, 2004, p. 23-25.

Marcinkevičius, Juozas. Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių visuomenės veikėjais. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. 2001/2002. Vilnius, 2004, p. 18-19.

Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais, 1915–1918: Lietuvos nepriklausomos valstybės genezė. Sudarytojas E. Gimžauskas. Vilnius, 2006, p. 38-39, 45-47.

Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose. Sudarė A. Eidintas ir R. Lopata. Vilnius, 2017, p. 439.

Sperskienė, Rasa. Advokatas Tadas Vrublevskis – lietuvių politinių bylų dalyvis. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. 2007/2008. Vilnius, 2011, p. 78-81.

SPIS TREŚCI

Związki Tadeusza Wróblewskiego z litewskimi działaczami politycznymi przy odbudowie niepodległego państwa litewskiego 5

Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių politikos veikėjais, atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę 23